

INFORMEEL LEREN BIJ LEERKRACHTEN

CONTEXTUELE FACTOREN DIE KANSEN BIEDEN VOOR INFORMEEL LEREN BIJ LEERKRACHTEN

Masterscriptie

Master Onderwijskundig Ontwerp & Advisering

Themagebied Leren in Organisaties

Universiteit Utrecht

Michel van de Pol

Begeleider: Anne Khaled

Tweede beoordelaar: Eghe Osagie

Woorden aantal:8057

Samenvatting

Tijdens het werken lopen medewerkers tegen problemen aan, het oplossen van deze problemen door zelf activiteiten te ondernemen wordt informeel leren genoemd (Cofer, 2000). Hoe groot het effect is van dit leren hangt van een aantal factoren af: persoonskenmerken, de taak en van de omgeving waarin de taak zich begeeft (Marsick en Watkins, 1990). Deze omgeving verschilt sterk per sector, met name in het onderwijs schijnt het lastig te zijn om tot informeel leren te komen. Wanneer je werkzaam bent op een kantoor en bijna altijd beschikking hebt tot je collega's kun je deze inschakelen en zo just in time feedback ontvangen. In het onderwijs is dit lastiger omdat een leerkracht de verantwoording heeft over een groep kinderen en deze niet alleen kan laten (Kwakman, 2003; Lohman, 2006). Ook geeft de literatuur geen duidelijke en concrete aanwijzingen om de omgeving zo in te richten dat er wel informeel wordt geleerd. Dit onderzoek richt zich dan ook op de factoren die informeel leren beïnvloeden bij leerkrachten die werkzaam zijn in verschillende type onderwijs, namelijk; het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. De data is verzameld door middel van interviews die afgenomen zijn onder leerkrachten.

De bevindingen bevestigen dat de drie thema's zoals weergegeven in eerder onderzoek van Jeon & Kim (2012; Kwakman (2003); Lohman (2000; 2005; 2006); Lohman & Woolf (2001) informeel leren faciliteren. Met betrekking op de belemmeringen van het faciliteren van informeel leren zijn wel verschillen gevonden. Zo komt in huidig onderzoek naar boven dat leerkrachten wel komen tot informeel leren door prioriteiten te stellen. Ook de toegang tot bijvoorbeeld computers blijkt tegenwoordig geen probleem.

Trefwoorden: informeel leren, leerkrachten, contextuele factoren

Inleiding

In een organisatie moet het creëren en delen van kennis centraal staan om te blijven ontwikkelen en zo concurrentie voor te blijven. Deze kennis is in verschillende bronnen te vinden, namelijk: in het personeel zelf, de computers en in de archiefkasten (O’Keeffe, 2003). Om dit continu creëren en delen van kennis te ondersteunen is het belangrijk dat een organisatie dit bevordert; zowel formeel als informeel (Zeszotarski, 2001). Al lange tijd wordt gezegd dat leren binnen een organisatie grotendeels informeel plaats vindt (Kyndt, Dochy & Nijs, 2009; Marsick en Watkins, 1990; Tynjälä, 2008). Dit informeel leren wordt gezien als activiteiten die zowel bewust als onbewust worden volbracht uit initiatief van medewerkers en wat resulteert in ontwikkeling van de professionele kennis en vaardigheden (Cofer, 2000).

Het leren op informele wijze is de afgelopen jaren toegenomen omdat professionals meer complexe problemen tegenkomen dan voorheen, deze complexiteit neemt alleen maar toe (Mclagen, 1999). Deze complexe problemen worden niet per definitie zelfstandig opgelost maar in veel gevallen als team, bij het oplossen van deze problemen vindt informeel leren plaats. Informeel leren is daarom ook geïntegreerd in het dagelijkse werk en routines. De waarde van het leren zit hem in het ‘just-in-time’ informatie verkrijgen tijdens het aangaan van een uitdaging of een onverwachte behoefte (Conlon, 2004; Marsick & Volpe, 1999;). Informeel leren gebeurt vaak incidenteel in organisaties, de lerenden zitten niet in trainingslokalen en het programma is niet gestructureerd. De controle over wat er geleerd moet worden ligt in de handen van de lerende. Het leren vindt vaak plaats in het afronden van je taak, interactie met de omgeving of experimenteren. De lerende is daarom ook bijna dagelijks bezig met leren, maar is zich hier niet altijd bewust van (Livingstone, 2001; Marsick & Watkins, 1990; Marsick & Volpe, 1999).

Mensen komen op het werk dagelijks problemen tegen die opgelost dienen te worden om hun werk goed uit te voeren, hierdoor vindt informeel leren plaatsvindt (Conlon 2004; Livingstone, 2001; Marsick & Watkins, 1990; Marsick & Volpe, 1999). De context heeft een grote invloed op het bevorderen van het leren op de werkplek (Marsick, watkins & Lovin, 2011). Er zijn veel factoren die dit informeel leren bevorderen, thema’s die vaak naar voren komen in verschillende onderzoeken zijn:

tijd en ruimte, toegang tot leerbronnen en beloningen (Jeon & Kim, 2012; Kwakman, 2003; Lohman, 2000; 2005; 2006; Lohman & Woolf, 2001)

De context is niet bij iedere werksector hetzelfde, ook het type werknemer per sector verschilt in de voorkeuren voor leren (Tynjälä, 2008). Zo blijkt dat leerkrachten liever leren door met elkaar in interactie te zijn, deze interactie kan gezien worden als praten en materialen uitwisselen met elkaar. Dit in tegenstelling tot HRD managers die graag leren door zelfstandig iets op te zoeken op internet of in tijdschriften (Lohman, 2005). Het faciliteren van deze context voor informeel leren vraagt daarom ook per werksector een andere aanpak. In het onderwijs blijkt het faciliteren van deze context niet altijd even eenvoudig (Jeon & Kim, 2012; Lohman, 2000;2005). Zo blijkt bijvoorbeeld dat het 'just-in-time' informatie verkrijgen een belangrijke factor is binnen het informeel leren (Conlon, 2004). Kijkend naar het thema toegang tot leerbronnen kunnen managers op kantoor in veel gevallen meteen informatie verkrijgen over een probleem waar ze tegen aanlopen van zowel de computer als een collega. Voor leerkrachten die voor de klas staan ligt dit echter anders, wanneer zij een probleem ervaren op de werkplek is er geen moment om dit meteen te vragen omdat ze de verantwoordelijkheid hebben over een groep kinderen en niet zo maar weg kunnen (Lohman, 2000).

Dit onderwerp behoeft extra onderzoek omdat uit onderzoek van Jeon en Kim (2012), Kwakman (2003), Lohman (2000; 2005; 2006) en Lohman en Woolf (2001) een aantal vragen en kenniskloven naar boven komen die meer onderzoek behoeven. Allereerst blijkt dat er verschil is tussen leerkrachten; dit is te verklaren omdat de context van een leerkracht binnen voortgezet onderwijs, verschilt met die van een leerkracht binnen het basisonderwijs en ook met die van een leerkracht binnen het middelbaar beroepsonderwijs. Op de basisschool hebben de leerkrachten maar met één klas te maken en binnen het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs zijn dit meerdere klassen(Lohman, 2006). Het tweede punt wat meer onderzoek behoeft is dat de onderzoeken die zijn gedaan naar informeel leren onder leerkrachten alleen aanhalen welke factoren van informeel leren niet mogelijk zijn binnen het onderwijs(Lohman, 2000; 2005). Er worden aanbevelingen gedaan over wat er wel mogelijk is en hoe informeel leren dan wel gefaciliteerd wordt, maar ze worden niet onderbouwd met onderzoek. In 2006 heeft Lohman hier een poging tot gedaan, maar de oplossingen voor informeel leren die aangehaald worden in dit onderzoek zijn niet sterk onderbouwd omdat de

respons erg laag was, namelijk 26%. Ook is er niet doorgevraagd omdat de data verzameld is door middel van een vragenlijst en niet door middel van een interview. In het onderzoek van Lohnman (2006) wordt dan ook aangegeven dat hier meer onderzoek nodig is om uitspraken te kunnen doen. Bakkenes, Vermunt & Wubbels, (2010) hebben dit ook onderzocht door docenten logboeken bij te laten houden, hiermee is er meer informatie beschikbaar over de invulling van een aantal factoren.

Ook Kwakman (2003) heeft onderzoek gedaan naar de drie thema's tijd en ruimte, toegang tot leerbronnen en beloningen met betrekking op informeel leren onder leerkrachten. Dit onderzoek richtte zich op hoe deze factoren de deelname van leerkrachten aan informeel leren beïnvloedden. Hierin komt naar voren dat de deelname van leerkrachten aan deze thema's laag is. Verwacht wordt daarom dat er buiten deze factoren nog andere factoren zijn die het informeel leren faciliteren. In het onderzoek van Kwakman (2003) is geen onderzoek gedaan naar deze andere factoren. In dit onderzoek wordt daarom ook naast het beschrijven van de drie thema's ook onderzocht welke factoren nog meer invloed hebben op informeel leren.

Om meer duidelijkheid te krijgen over het faciliteren en mogelijkheden van informeel leren binnen scholen, moet meer onderzoek gedaan worden naar de context waarin leerkrachten werken en hoe deze informeel leren faciliteert. Dit onderzoek beschrijft daarom hoe tijd en ruimte, toegang tot leerbronnen en beloningen eruit zien binnen het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Naast het beschrijven van deze thema's is ook onderzocht welke factoren uit de context nog meer invloed hebben op informeel leren. De onderzoeksvraag luidt: *Welke contextuele factoren bevorderen informeel leren bij leerkrachten in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs settings? En hoe worden deze gefaciliteerd?*

De resultaten van dit onderzoek zullen scholen inzicht geven in het creëren van een efficiënte context die informeel leren voor leerkrachten stimuleert. Hierbij wordt invulling gegeven aan de drie thema's maar ook de mogelijkheden buiten deze thema's. Dit zal ook de kenniskloof in de wetenschap vullen omdat hier weinig over bekend is, voornamelijk bij leerkrachten

Theoretisch kader

Het theoretisch kader bestaat uit twee delen. Allereerst wordt informeel leren behandeld. Ten tweede worden de drie thema's uit de context behandeld en hoe die invloed hebben op informeel leren.

Informeel leren

Informeel leren kan onderverdeeld worden in drie niveaus, namelijk: zelfgestuurd leren, incidenteel leren en socialisatie (Schugurensky, 2000). Zelfgestuurd leren vindt plaats wanneer een lerende zelf iets oplost (vaak in een project) zonder hulp van een leerkracht, wel kan iemand met meer ervaring worden gevraagd. Een voorbeeld hiervan is wanneer een werknemer iets wil weten over een bepaald onderwerp en hier boeken over gaat lezen. Dit leren vindt opzettelijk en bewust plaats. De tweede vorm is incidenteel leren. Dit vindt niet opzettelijk plaats maar de lerende is achteraf wel bewust dat er iets geleerd is. Een voorbeeld hiervan is wanneer een werknemer tijdens zijn werk een probleem ervaart en zelf actief op zoek gaat naar een oplossing. De laatste vorm van informeel leren is socialisatie. Socialisatie vindt vaak dagelijks zowel onopzettelijk als onbewust plaats. Een voorbeeld hiervan is wanneer een werknemer al jaren hetzelfde doet en hij hier min of meer een expert in is geworden (Livingstone, 2001).

Informeel leren vindt vaak onbewust en ongepland plaats, toch heeft de context hier invloed op en kun je deze zelf inrichten (Eraut, 2004; Marsick & Watkins, 1990; Marsick, Watkins & Lovin, 2011). Naast de context zijn de kenmerken van de lerende ook een voorspeller om te komen tot informeel leren. Deze kenmerken van de lerende zijn de grootste voorspeller om te komen tot informeel leren (Kwakman, 2003).

Contextuele factoren die invloed hebben op informeel leren

Uit onderzoek van Bakkenes, Vermunt & Wubbels, (2010), Jeon & Kim (2012), Kwakman, (2003), Lohman, (2000; 2005; 2006), Lohman & Woolf (2001) en Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005) blijkt dat de context invloed heeft op informeel leren. Uit deze onderzoeken komen verschillende thema's en factoren naar voren. Deze thema's en factoren zijn hieronder weergegeven onder drie overkoepelende thema's. Hierin staat beschreven wat de thema's inhouden en wat er welen niet mogelijk is in het onderwijs met betrekking tot informeel leren.

Tijd en ruimte. Tijd en ruimte kunnen gezien worden als een belangrijke factor voor informeel leren (Ellström, 2001; Eraut, 2004). Zo blijkt ook uit een onderzoek onder managers dat er veel geleerd wordt wanneer leidinggevende de managers laten meedraaien in andere projecten. Dit meedraaien kost tijd en er moet ruimte voor worden gemaakt. Uiteindelijk is de leeropbrengst op lange termijn groot (Ellinger, 2005). Dit geldt niet alleen voor managers maar ook in het onderwijs is het belangrijk dat leerkrachten de ruimte krijgen om verschillende manieren van onderwijzen uit te proberen (Kwakman, 2003; Lohman & Woolf, 2001). Zo geven leerkrachten aan dat ze leren van het experimenteren met lesmethoden, het zelf ontwikkelen van lesmateriaal en zelf toetsen ontwerpen (Kwakman, 2003). Deze tijd en ruimte is er vaak niet. Leerkrachten geven ook expliciet aan dat hier meer tijd en ruimte gewenst is (Lohman, 2006).

Leerkrachten geven aan dat ze te weinig tijd hebben omdat ze het druk hebben met hun eigen klas, het aantal studenten per klas alleen maar toe neemt en het aantal studenten met speciale behoeften stijgt, dit vraagt meer tijd van de leerkracht. In het hoger beroepsonderwijs wordt dit deels bevestigd door docenten, een deel geeft aan hier prioriteiten in te stellen (Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt, 2005). Hoewel informeel leren vaak onbewust en ongepland plaats vindt (Marsick & Watkins, 2001), is het in het onderwijs toch gewenst om hier tijd voor in te plannen. Lohman (2006) schrijft dat leerkrachten graag onbelaste tijd zouden krijgen waarin ze ruimte krijgen om met collega's te overleggen. Uit onderzoek van Kwakman (2003) blijkt ook dat leerkrachten elkaar graag zouden observeren en dit als zeer leerzaam ervaren, maar dat hier vaak de ruimte niet voor is.

Toegang tot leerbronnen. Bij informeel leren is het belangrijk dat er toegang is tot leerbronnen want door zelf alles op te lossen zonder hulp van een bron wordt er niet optimaal geleerd (Norman & Schmidt, 2000). Voorbeelden van leerbronnen zijn: e-mail, internet, collega's en literatuur (Bakkenes, Vermunt & Wubbels, 2010; Bear, 2008; Lohman, 2000). Kwakman (2003) en Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005) voegen hier het lezen van kranten en docentenhandleidingen nog aan toe. Jeon en Kim (2012) noemen het open communiceren met collega's de belangrijkste factor binnen informeel leren. Ook Eraut (2004) noemt deze factor erg waardevol, vooral het in contact komen met werknemers met meer of met een andere expertise. Deze factor is erg nuttig omdat de lerende zo kansen krijgt voor feedback, evaluatie en reflectie; dit

bevordert het leren (Ellström, 2001). Dit hangt allemaal weer samen met de factor tijd; zonder tijd kom je niet toe aan het raadplegen van leerbronnen (Lohman, 2000).

Allereerst de toegang tot collega's. Het uitwisselen van informatie met collega's die aan dezelfde groepen lesgeven of die in hetzelfde vakgebied zitten is voor leerkrachten vaak lastig. Dit komt mede omdat leerkrachten vaak ver uit elkaar zitten en niet zo snel bij een andere leerkracht binnen kunnen lopen (Lohman, 2000). Lohman (2005; 2006) heeft, door middel van een vragenlijst aan leerkrachten, vastgesteld dat dit probleem eventueel opgelost zou kunnen worden door het indelen van lokalen strategisch aan te pakken. Leerkrachten die lesgeven in hetzelfde vakgebied of leerkrachten die aan dezelfde groepen lesgeven zouden naast elkaar in lokalen ingedeeld moeten worden. Leerkrachten geven namelijk aan dat ze leren door middel van het vragen van hulp, hulp geven, materialen uitwisselen en andere vormen van samenwerken (Bakkenes, Vermunt & Wubbels, 2010; Kwakman, 2003). Dit wordt echter niet in alle onderwijstypen aangegeven zo schrijven Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005) dat in het hoger onderwijs de docenten wel toegang hebben tot elkaar en tot externe experts.

Een leerbron waar de leerkrachten wel altijd beschikking tot hebben zijn de studenten zelf. Hier worden dingen uitprobeerde en door middel van de reactie van de studenten wordt bepaald of het handelen aansluit bij de studenten. Ook kan er bewust gevraagd worden naar feedback op het handelen van de docent (Bakkenes, Vermunt & Wubbels, 2010; Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt, 2005)

Ten tweede het toegang hebben tot internet. Dit is iets wat voornamelijk voorkomt bij leerkrachten die werkzaam zijn op het voortgezet onderwijs. Tijdens het lesgeven hebben de leerkrachten de beschikking tot een computer maar wanneer ze tussenuren hebben, zijn de lokalen vaak bezet en is deze toegang er niet (Lohman, 2000).

Tot slot het toegang hebben tot literatuur, in de studie van Lohman (2000) gaven alle participanten aan dat er geen toegang was tot een bibliotheek. De vraag hiernaar is wel groot omdat leerkrachten aangeven dat ze vaak de drang hebben om iets op te zoeken over de inhoud van een vak of informatie over didactiek. Dit blijkt ook uit de studie van Lohman (2006) hierin geven leerkrachten aan meer toegang te willen tot wetenschappelijke publicaties.

Beloningen. Beloningen kunnen gezien worden als het geven van een compliment, het krijgen van waardering of het krijgen van extra salaris. Leerkrachten geven aan dat het waardevol is om taken te verrichten buiten de klas. Het krijgen van waardering of extra salaris ontbreekt hier echter bij. Ook wordt aangegeven dat ze graag aan activiteiten zouden willen meedoen buiten het lesgeven om maar dat ze hier wel waardering voor willen krijgen, van zowel het management als de rest van de omgeving (Lohman, 2000). Het geven van extra salaris om informeel leren te bevorderen blijkt geen goede oplossing (Marsick, Watkins & Lovin (2011). De intrinsieke motivatie om te leren verdwijnt zelfs bij het geven van extra salaris. Daarom wordt aangeraden om een leercultuur te ontwikkelen en die aan te moedigen door middel van beloningen in de vorm van waardering en erkenning (Eraut, 2004).

Onderzoeksvragen

Aan de hand van bovenstaande literatuur kan de onderzoeksvraag als volgt afgebakend worden: *Welke contextuele factoren bevorderen informeel leren bij leerkrachten in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs settings? En hoe worden deze gefaciliteerd?* In dit onderzoek komen drie vraagstukken aanbod. Het eerste vraagstuk zal beschrijvend van aard zijn door te onderzoeken hoe de thema's (tijd en ruimte, toegang tot leerbronnen en beloningen) gefaciliteerd worden binnen het onderwijs. Het tweede vraagstuk zal beschrijven welke factoren nog meer invloed hebben op informeel leren naast de factoren binnen de drie thema's tijd en ruimte, toegang tot leerbronnen en beloningen. Het laatste vraagstuk zal de verschillen op het gebied van het faciliteren van de context beschrijven tussen het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs.

Methode

Onderzoeksopzet/design

Het onderzoek is kwalitatief van aard. De hiervoor benodigde data is verzameld door middel van vijftien interviews. Er is voor dit type onderzoek gekozen om rijke data te verzamelen omdat er geen consistentie is in de literatuur over hoe de context omtrent informeel leren is ingevuld bij leerkrachten. Ook is gekozen voor een interview om te onderzoeken welke factoren naast de factoren binnen de thema's tijd en ruimte, toegang tot leerbronnen en beloningen nog meer invloed hebben op

informeel leren. Hier is voor gekozen omdat een interview de mogelijkheid biedt om door te vragen en open vragen te stellen.

Deelname

Onderwijsinstellingen. Per onderwijstypen heeft er een school deelgenomen aan het onderzoek. Dit betekent dat er drie verschillende scholen hebben meegewerkt aan het onderzoek. De basisschool die mee heeft gewerkt aan het onderzoek is een basisschool in de regio van 's-Hertogenbosch met ongeveer 350 leerlingen verdeeld over 14 groepen. De middelbare school in de regio van 's-Hertogenbosch die mee heeft gewerkt aan het onderzoek is een middelbare school waarop alle niveaus (vmbo tot vwo) worden verzorgd. De afdeling die mee heeft gedaan aan het onderzoek is de afdeling vmbo met huiskamerklassen. Dit houdt in dat de leerkrachten vaak in hetzelfde lokaal aan groepen van maximaal 16 leerlingen lesgeven. Dit is een kleine afdeling en heeft een eigen locatie. De leerkrachten werken in een team van vijf leerkrachten. De school die het middelbaar beroepsonderwijs representeert is een school in de regio van 's-Hertogenbosch waarop de niveaus 2 tot en met 4 verzorgd worden en bestaat uit 22 afdelingen.

Participanten. Er zijn van iedere type onderwijs 5 participanten geïnterviewd. Dit betekent dat er in totaal 15 participanten geïnterviewd zijn.

Binnen de sample van het basisonderwijs zijn vier vrouwen geïnterviewd en een man omdat er meer vrouwen dan mannen werkzaam zijn in het basisonderwijs. Zo blijkt uit onderzoek van Stamos (2014) dat 82,4% van de fte's is ingevuld door vrouwen. Binnen deze sample zijn leerkrachten uit verschillende groepen geïnterviewd, namelijk een uit de onderbouw (groep 1/2), twee uit de middenbouw (groep 3/4 en 5) en twee uit de bovenbouw (groep 6,7 en 8). De leeftijd van deze groep participanten varieert van 22 tot 55 jaar ($M = 37.2$, $SD = 14.4$) met een werkervaring die varieert van 1 tot 32 jaar ($M = 15.6$, $SD = 13.5$).

Binnen de sample van de middelbare school zijn vier vrouwelijke mentoren geïnterviewd die de vakken wiskunde, Nederlands, mens en maatschappij en biologie geven. En een mannelijke leerkracht geïnterviewd die het vak wiskunde verzorgd. De vier vrouwelijke leerkrachten hebben naast het lesgeven ook een rol als mentor. De leeftijd van deze groep participanten varieert van 28 tot 48 jaar ($M = 36.8$, $SD = 8.7$) met een werkervaring die varieert van 6 tot 26 jaar ($M = 15.2$, $SD = 9.1$).

Voor het middelbaar beroepsonderwijs zijn leerkrachten van verschillende afdelingen geïnterviewd. Een mannelijke leerkracht van de afdeling verzorging, twee mannelijke leerkrachten van de afdeling procestechniek en twee mannelijke leerkrachten van de afdeling elektronica. De leeftijd van deze groep participanten varieert van 28 tot 61 jaar ($M = 41.8$, $SD = 13.1$) met een werkervaring die varieert van 1 tot 32 jaar ($M = 16.4$, $SD = 13.6$).

Instrumenten

De data is verzameld aan de hand van een semigestructureerd interview, zoals weergegeven in Bijlage 1. Om de validiteit van dit instrument te waarborgen zijn twee pilots gehouden onder leerkrachten in het basisonderwijs. Hierbij is gekeken in hoeverre de vragen de beoogde data opleveren voor de verschillende topics en er is gekeken naar de begrijpelijkheid van de vragen. Op basis van de twee pilots zijn geen aanpassingen gedaan voor het definitieve interview. Deze twee pilots zijn daarom meegenomen in de data.

Het interview begon met een introductie waarna vervolgens gestart werd met de eerste hoofdvraag. Beide hoofdvragen zijn gesteld met de intentie om de participant een situatie te laten beschrijven waarin hij of zij actie heeft moeten ondernemen om zichzelf hierin te ontwikkelen. Er is bewust gevraagd naar een situatie omdat informeel leren vaak onbewust plaatsvindt (Marsick en Watkins, 1990; Eraut, 2004; Marsick, Watkins en Lovin, 2011). Dit is gedaan aan de hand van twee situaties omdat informeel leren op verschillende wijze plaatsvindt (Schugurensky, 2000). Bij de eerste hoofdvraag is er gevraagd naar een probleem, hierin heeft de lerende vooraf niet de intentie om iets te gaan leren maar is zich achteraf wel bewust dat er iets geleerd is (*incidenteel leren*). De tweede hoofdvraag is gestart vanuit een interesse of inspiratie, de lerende gaat hier bewust actie ondernemen om iets leren (*zelfgestuurd leren*). Aan de hand van deze hoofdvragen zijn deelvragen gesteld om de participant het proces sturend te laten beschrijven. Deze deelvragen zijn opgesteld aan de hand van de drie thema's; tijd en ruimte, toegang tot leerbronnen en beloningen met als doel om meer inzicht te krijgen in deze thema's. Een deelvraag die bijvoorbeeld gesteld is luidt: *Wat waren belemmeringen bij het oplossen van het probleem?*

Omdat de deelname aan deze thema's volgens Kwakman (2003) laag is en er dus andere factoren moeten zijn waarop leerkrachten informeel leren, is in het interview gevraagd naar welke

middelen er allemaal gebruikt zijn bij het oplossen van het probleem of bij het informatie verzamelen vanuit een interesse. Deze data is gebruikt om meer te kunnen zeggen over de factoren die informeel leren beïnvloeden dan alleen de drie thema's.

Procedure

De participanten zijn benaderd door de directie of afdelingsleider. Zij hebben gevraagd wie mee wilden werken aan het interview, via de directie of afdelingsleider hebben verschillende participanten zich aangemeld voor deelname aan het onderzoek.

Het interview is afgenomen in een stille ruimte naar keuze van de participant. Voorafgaand aan het interview is verteld dat het interview opgenomen wordt en dat de data alleen gebruikt wordt voor dit interview en dat zowel de naam van de participant als de eventueel genoemde namen in het interview anoniem blijven. De afnametijd van de interviews varieerde van 25 tot 40 minuten.

Analyse

De geluidsopnames van de interviews zijn getranscribeerd in Word. De eerste stap die gezet is voor het analyseren van de data is het opstellen van een voorlopig codeerschema. Dit is gedaan met behulp van de bestudeerde onderzoeken, zowel het voorlopige als definitieve codeerschema zijn weergegeven in Tabel 1. In dit voorlopige codeerschema is binnen ieder thema een label 'overig' aangemaakt. Deze code is toegekend aan de fragmenten die binnen een thema vallen maar waarvan geen code is opgesteld vanuit eerder onderzoek. Zo is er ook een thema 'overig' opgesteld met een label 'overig'. Dit label is toegekend aan de fragmenten die wel waardevol zijn voor de onderzoeksvraag maar niet passen binnen een van de drie thema's.

Tabel 1

Codeerschema

Thema	Label	Bron
1. Tijd en ruimte	1.1 Experimenteren met lesmethoden	Bakkenes, Vermunt & Wubbels, (2010), Kwakman (2003)
	1.2 Het zelf ontwikkelen van lesmateriaal	Bakkenes, Vermunt & Wubbels, (2010), Kwakman (2003)
	1.3 Zelf toetsen ontwerpen	Kwakman (2003)
	1.4 Elkaar observeren	Bakkenes, Vermunt & Wubbels, (2010), Kwakman (2003)
	1.5 Veel studenten per klas	Lohnman (2000)
	1.6 Studenten met speciale behoefte stijgt	Lohnman (2000)
	1.7 Druk met andere taken	Van Eekelen, Boshuizen &

	1.8 Prioriteit	Vermunt (2005) Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005)
	1.9 Roosterprobleem	
	1.10 Overig	
2. Toegang tot leerbronnen	2.1 Communiseren met collega's	Bakkenes, Vermunt & Wubbels, (2010), Eraut (2004); Jeon en Kim (2012); Kwakman (2003); Lohnman (2000)
	2.2 Communiseren met collega's met andere expertise	Eraut (2004); Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005)
	2.3 E-mail	Bear (2008); Kwakman, (2003); Lohman (2000)
	2.4 Internet	Bear (2008); Kwakman, (2003); Lohman (2000)
	2.5 Docentenhandleidingen	Kwakman (2003); Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005)
	2.6 Kranten	Kwakman (2003); Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005)
	2.7 Toegang literatuur	Bakkenes, Vermunt & Wubbels, (2010), Lohnman (2006); Lohnman; (2000)
	2.8 Leerlingen/studenten	Bakkenes, Vermunt & Wubbels, (2010); Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005)
	2.9 Documenten/protocollen opgesteld door school	
	2.10 Media (tv-programma's)	
	2.11 Contact met ouders	
	2.12 Externe experts	Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005)
	2.13 Overig	
3. Beloningen	3.1 Extrinsiek; waardering en erkenning krijgen	Eraut (2004)
	3.2 Intrinsiek; kerntaak en motivatie als leerkracht	Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005)
	3.3 Overig	
4. Overig	4.1 Overig	

Met het voorlopige codeerschema is de getranscribeerde data gecodeerd. Dit is gedaan door relevante fragmenten te schematiseren in Word en hier labels bij te plaatsen. Relevante fragmenten zijn fragmenten waarbij irrelevante informatie is weggehaald zoals bijvoorbeeld de beschrijving van het probleem, details over leerlingen, details over de aanpak in de klas en niet over de aanpak van het informeel leren zijn niet als relevant beschouwd en weggelaten uit de analyse. Tabel 2 laat zien hoe de fragmenten gecodeerd zijn.

Tabel 2

Voorbeeld van het labelen van fragmenten met het voorlopige codeerschema

Label	Fragment	Tekst
2.4 Internet	1	En wat heb je hier dan aan gedaan om beeld te krijgen wat er moet veranderen? Nou in beeld te krijgen dat is dus goed informeren via de websites die daarvoor zijn van de overheid. Er zijn een aantal websites voor.
2.8 Overig	2	Dus ik was al een heel eind op weg met mijn informatievoorziening en ik heb steeds gevraagd van: ja ik kijk naar andere colleges, die hier in de buurt zitten. Die hebben al hele boekjes en programma's neergezet
2.8 Communiceren met collega's	3	Dus nu komen er inderdaad beleidsplannen ook collegebreed op gang. En dan kan ik die mensen inderdaad vragen om mee te denken omdat ze zich nu zelf er ook in verdiept hebben.
2.8 Overig	4	Dus je gaat het uitproberen en komt erachter door middel van uitproberen dat het niet werkt? Ja zo kun je het noemen, want volgend jaar moeten we het opgelost hebben maar de structuur van ons onderwijs verandert niet zo maar. Dus als je nou gaat kijken hoe leer je nou informeel, dan ga je kijken wat het college aan materiaal uit zet
2.8 Overig	5	dit doe je ook bij het sbw, de minister zeg maar

Na het labelen van alle transcripties zijn de fragmenten met het label 'overig' per thema geclusterd om overeenkomsten weer te geven. Deze overeenkomsten hebben gezorgd voor nieuwe labels binnen de bestaande thema's, het is niet nodig geweest om nieuwe thema's toe te voegen. Binnen het thema toegang tot leerbronnen kwam naar voren dat veel gebruikt werd gemaakt van documenten/protocollen die opgesteld zijn door de school. Daarom is hier de code 'documenten/protocollen opgesteld door school' voor opgesteld. Zo zijn er vier labels toegevoegd. Aan alle labels is een werkdefinitie gekoppeld zodat er consistent gelabeld is, dit vergroot de betrouwbaarheid. De labels inclusief werkdefinitie zijn weergegeven in Bijlage 2.

Na het coderen van de data met het definitieve codeerschema is er door een onafhankelijke onderzoeker 10% van de data gecodeerd om de interbeoordelaars-betrouwbaarheid vast te stellen. Voor deze gecodeerde data is een Cohen's Kappa van .84 vastgesteld. Dit maakt het een bijna perfecte overeenkomst (Landis & Koch, 1977).

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is de data gecodeerd. Dit is gedaan door de data per onderwijstype te ordenen om overzicht te krijgen in de data per onderwijstype, zoals weergegeven in Bijlage 3. Ook is de data van de verschillende onderwijstypen naast elkaar gelegd om de verschillen tussen de onderwijstypen in beeld te krijgen. De fragmenten zijn hier ingekort snel een overzicht te krijgen van de data. Zo is bijvoorbeeld het fragment ‘*Dus nu komen er inderdaad beleidsplannen ook collegebreed op gang. En dan kan ik die mensen inderdaad vragen om mee te denken omdat ze zich nu zelf er ook in verdiept hebben*’ omgezet naar ‘*vragen aan collega’s*’. Deze resultaten zijn uiteindelijk in hiërarchische volgorde gezet. Waarbij het label met het meeste aantal bronnen (verschillende participanten waar de fragmenten van afkomstig zijn) bovenaan is gezet. Vervolgens is er geordend op frequentie (aantal gecodeerde fragmenten met dit label).

Resultaten

De resultaten zijn geordend per thema. Binnen deze thema’s zijn de verschillende type onderwijs met elkaar vergeleken.

Tijd en ruimte. Zoals Tabel 3 weergeeft komt binnen het thema tijd en ruimte de factor prioriteit bij alle onderwijssettings als een van de twee meest prominente factor. De reden die hiervoor gegeven wordt, is dat leerkrachten het wel druk hebben met andere taken maar dat er prioriteiten gesteld worden omdat het urgent is of het gezien wordt als even tijd investeren om er vervolgens van te profiteren. Zo zegt een leerkracht uit de basisonderwijs het volgende:

Nou, natuurlijk had ik geen tijd over om mezelf hier uitgebreid in te verdiepen maar het was wel een prioriteit omdat de groep niet heel lekker draaiden, dus ben ik er toch mee aan de slag gegaan.

Veel zaken worden na werktijd aangepakt. Dit kan zijn ’s avonds of op dagen dat de leerkrachten niet werken en hier thuis mee aan de slag gaan.

Tabel 3

Vergelijking verschillende onderwijstype thema tijd en ruimte

Label	Basisonderwijs		Voortgezet onderwijs		Middelbaar beroepsonderwijs	
	Bronnen	Frequentie	Bronnen	Frequentie	Bronnen	Frequentie
1.6 Studenten met speciale behoefte stijgt	4	6	1	1	0	0

1.8 Prioriteit	4	4	3	4	5	5
1.7 Druk met andere taken	1	4	0	0	2	2
1.1 Experimenteren met lesmethoden	3	3	3	4	3	3
1.9 Roosterprobleem	1	1	5	10	0	0
1.5 Veel studenten per klas	2	1	0	0	0	0
1.2 Het zelf ontwikkelen van lesmateriaal	0	0	2	2	0	0
1.10 Overig	0	0	0	0	1	1
1.3 Zelf toetsen ontwerpen	0	0	0	0	0	0
1.4 Elkaar observeren	0	0	0	0	0	0

Noot. Bronnen per onderwijstype (maximaal n=5). Totaal aantal gecodeerde fragmenten per onderwijstype:

basisschool(89) voortgezet onderwijs (91), middelbaar beroepsonderwijs (76)

Naast de factor prioriteit is ook het experimenteren met lesmethoden een prominente factor binnen de drie onderwijssettings. Leerkrachten geven aan dat dit zelfs het eerste is wat ze vaak gaan doen wanneer ze tegen iets aanlopen.

Binnen het thema tijd en ruimte verschillen de drie onderwijstypen op een aantal factoren van elkaar. Zo kampen de leerkrachten binnen het voortgezet onderwijs met een roosterprobleem, dit wordt binnen de andere twee onderwijstypen niet aangegeven als een probleem. De leerkrachten geven hier aan dat er les gegeven wordt op verschillende locaties, met verschillende werktijden en lessen. Dit maakt het lastiger om elkaar te spreken. Zo zegt een leerkracht van het voortgezet onderwijs het volgende:

Nou bijvoorbeeld we geven allemaal op een andere tijd les en werken niet allemaal dezelfde dagen. Ideaal zou zijn als we allemaal dezelfde dagen en uren werkten zodat we elkaar meer zagen. Nu is het zo dat je elkaar niet meteen ziet en je weer een dag wacht.

Naast het niet hebben van dezelfde werktijden wordt ook aangegeven dat het vaak lastig om een afspraak te plannen met een ambulante begeleider of zorgcoördinator nodig is, wanneer deze hulp nodig is. Een veel voorkomende reden die hiervoor gegeven wordt is dat deze personen ook vaak een drukke agenda hebben.

Nog een verschil binnen het thema tijd en ruimte is dat in het basisonderwijs het stijgen van studenten met een speciale behoefte wordt gezien als een factor wat veel tijd in beslag neemt. Dit wordt binnen de andere twee onderwijstypen niet aangegeven als een factor die veel tijd in beslag neemt.

Waarin het middelbaar beroepsonderwijs zich onderscheidt van de andere twee onderwijstypen is dat het thema tijd en ruimte niet als een belemmering gezien wordt. Er worden ook maar 11 fragmenten gecodeerd met een code uit het thema tijd en ruimte. De overige 66 zitten in de andere twee thema's. De reden die hiervoor gegeven wordt is dat er niet voldoende tijd is maar dat de docenten prioriteiten stellen en zo creëren ze ruimte om tot leren te komen. Ook hebben ze het druk met andere taken maar dit zijn taken in de zin van onderwijslijsten invullen, lessen voorbereiden en vergaderingen.

Toegang tot leerbronnen. Kijkend binnen het thema toegang tot leerbronnen is het communiceren met collega's een prominente factor binnen alle onderwijstype, zoals weergegeven in Tabel 4. De leerkrachten geven aan dat ze elkaar vooral spreken in de wandelgangen, tussen lesuren in, na schooltijd en in de pauzes. Zo geeft een leerkracht van het voortgezet onderwijs het volgende aan:

Ja maar dan is het echt heel bewust maar wat hier vaak gebeurt is dat als je met een probleem zit van een leerling dat bespreek je in de wandelgangen of tijdens de pauze. Dan komen alle vraagstukken eigenlijk naar boven. Dan wordt het ook meteen besproken, dit zie ik als heel waardevol.

Tabel 4

Vergelijking verschillende onderwijstype thema toegang tot leerbronnen

Label	Basisonderwijs		Voortgezet onderwijs		Middelbaar beroepsonderwijs	
	Bronnen	Frequentie	Bronnen	Frequentie	Bronnen	Frequentie
2.1 Communiceren met collega's	5	17	5	17	5	13
2.5 Internet	5	10	5	8	5	11
2.8 Toegang literatuur	5	6	5	6	4	5
2.9 Leerlingen/studenten	5	8	3	4	5	8
2.2 Communiceren met collega's met andere expertise	3	4	5	9	4	4
2.13 Externe experts	3	5	4	7	5	12
2.10 Documenten/ protocollen opgesteld door school	3	3	4	7	1	1
2.7 Kranten	2	2	0	0	0	0
2.4 E-mail	1	1	0	0	0	0
2.11 Media (tv-programma's)	1	1	0	0	0	0

2.12 Contact met ouders	1	1	0	0	0	0
2.14 Overig	0	0	3	3	2	2
2.6 Docentenhandleidingen	0	0	0	0	0	0

Noot. Bronnen per onderwijstype (maximaal n=5). Totaal aantal gecodeerde fragmenten per onderwijstype:

basisschool(89) voortgezet onderwijs (91), middelbaar beroepsonderwijs (76)

Naast het spreken op de informele momenten spreken de docenten elkaar ook op formele momenten, maar wel op informele wijze. Bij congressen, vergaderingen of andere bijeenkomsten waar de docenten verplicht naar toe moeten maar omdat bijna iedereen aanwezig is worden er ook wel eens op informele wijze zaken besproken.

Naast het communiceren met collega's komt de factor toegang tot internet en toegang tot literatuur ook als een van de drie meest prominente factor naar voren binnen alle onderwijstypen. Het internet wordt vooral gebruikt om snel iets op te zoeken maar wordt niet gebruikt om hele complexe onderwerpen te verhelderen. Dan wordt er toch gebruik gemaakt van een collega of een collega met andere expertise. De leerkrachten krijgen dan een concreter antwoord en kunnen hierop doorvragen.

De laatste overeenkomst binnen het thema toegang tot leerbronnen is dat de leerlingen gebruikt worden als leerbron. Dit gaat gepaard met het uitproberen van lesmethoden, de leerling wordt hier dan gebruikt voor feedback. Zo zegt een leerkracht die werkzaam is binnen het basisonderwijs het volgende:

Ja door middel van dingen uitproberen ben ik zeker verder gekomen en heb ik weer dingen gedaan die ik misschien in volgende groepen of deze groep nog zeker kan gebruiken. Door de reactie en feedback van de kinderen kom je toch steeds tot nieuwe inzichten.

Naast de reactie en feedback worden leerlingen ook gebruikt om leerkrachten echt kennis aan te dragen in de zin van oplosstrategieën of informatie over bijvoorbeeld actualiteit. Zo geeft een leerkracht die werkzaam is binnen het basisonderwijs het volgende aan:

Soms komen leerlingen ook met een manier van oplossen van een som die ik weer gebruik bij instructies aan andere kinderen. Zo krijg je toch steeds meer oplosstrategieën in je bagage.

Binnen het thema toegang tot leerbronnen verschillen de drie onderwijstypen op een aantal factoren van elkaar. Zo werd binnen het voortgezet onderwijs expliciet aangegeven dat er veel waarde wordt gehecht aan materialen die opgesteld zijn door school. Binnen de middelbare school die mee

heeft gedaan aan het onderzoek is een zogenoemde orthotheekkast opgesteld waarin informatie verzameld wordt over alle mogelijke onderwerpen. Zo kunnen docenten snel aan hun informatie komen. Hier wordt iedere vergadering op teruggepakt om na te gaan of deze aangevuld kan worden en zo zijn de docenten hier bewust mee bezig. Dit werd aangegeven als erg prettig. De documentatie waar in het basisonderwijs gebruik van wordt gemaakt bestaat vooral uit leerlingendossiers en in het middelbaar beroepsonderwijs zijn dit materialen die verzameld zijn aan de hand bedrijfsbezoeken.

Naast de materialen die verzameld zijn aan de hand van bedrijfsbezoeken. Wordt in het middelbaar beroepsonderwijs veel gebruik gemaakt van externe experts in de zin van het bedrijfsleven en andere scholen. Het contact met deze instellingen is erg goed zodat het onderwijs hier ook goed op afgestemd kan worden. De reden hiervoor gegeven wordt is dat studenten immers opgeleid worden voor een bepaald beroep en de leerkrachten op de hoogte willen blijven van de laatste ontwikkelingen binnen dit beroep. De externe experts die binnen het basisonderwijs geraadpleegd worden zijn vooral instellingen als het GGD en jeugdzorg. Het voortgezet onderwijs maakt gebruik van externe experts door middel van fora, dit werd echter ook in het middelbaar beroepsonderwijs aangegeven. Wat wel een verschil is, is dat binnen het voortgezet onderwijs ideeën uitgewisseld worden met externe experts door middel van een applicatie als Pinterest.

Ook wordt in tegenstelling tot de andere onderwijstype binnen het voortgezet onderwijs veel gebruik gemaakt van collega's met andere expertise. Degene die hiervoor aangesproken wordt is dan de zorgcoördinator of de afdelingsleider.

Beloningen. Binnen het thema beloningen geven leerkrachten allemaal hetzelfde aan en zijn er dus geen verschillen gevonden, zoals ook weergegeven is in Tabel 5. Alle leerkrachten geven aan dat ze vanuit intrinsieke motivatie aan de slag gaan met het aanpakken van een probleem of het verdiepen in een onderwerp vanuit interesse. De reden die hiervoor gegeven wordt is dat leerkrachten het doen vanuit passie voor hun vak en de studenten goed onderwijs willen geven, dit is namelijk ook een van hun kerntaken als leerkracht. Dit is ook een reden waarom leerkrachten vaak buiten werktijd hier nog aan werken, ze vinden het gewoon leuk om hier mee bezig te zijn. Zo zegt een leerkracht die werkzaam is op het voortgezet onderwijs het volgende:

Nou ik heb hem veertien uur in de klas, andere leerlingen hebben er last van, hij heeft er zelf last van. Hij komt zelf namelijk ook niet voorruit. Uhm ja je doet er als mentor denk ik alles aan om het voor een leerling zo goed mogelijk te doen. Dus dat is voor mij al stimulans genoeg, ook is het een van mijn taken hier.

Tabel 5

Vergelijking verschillende onderwijstype thema beloning

Label	Basisonderwijs		Voortgezet onderwijs		Middelbaar beroepsonderwijs	
	Bronnen	Frequentie	Bronnen	Frequentie	Bronnen	Frequentie
3.2 Intrinsiek; kerntaak en motivatie als leerkracht	5	10	5	9	5	9
3.1 Extrinsiek; waardering en erkenning krijgen	0	0	0	0	0	0
3.3 Overig	0	0	0	0	0	0

Noot. Bronnen per onderwijstype (maximaal n=5). Totaal aantal gecodeerde fragmenten per onderwijstype:

basisschool (89) voortgezet onderwijs (91), middelbaar beroepsonderwijs (76)

Conclusie en Discussie

Op basis van kwalitatieve data met zowel deductieve analyses als inductieve kunnen er een aantal conclusies getrokken worden met betrekking op de onderzoeksvraag: *Welke contextuele factoren bevorderen informeel leren bij leerkrachten in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs settings? En hoe worden deze gefaciliteerd?* Allereerst het thema tijd en ruimte. Tijd is voor alle betrokken onderwijstype geen belemmering om aan hun informatie te komen en zich zo te ontwikkelen. De tijd is er niet altijd maar er worden prioriteiten gesteld en waar nodig is verdiepen de leerkrachten zich buiten werktijd in de materie. Deze opgedane kennis wordt vaak uitgetoet in de klas door ermee te experimenteren. Binnen dit thema zitten twee verschillen tussen de onderwijstype, namelijk dat binnen het voortgezet onderwijs te leerkrachten te maken hebben met een roosterprobleem en dat het thema tijd en ruimte binnen het middelbaar beroepsonderwijs niet gezien wordt als een belemmering.

Ten tweede toegang tot leerbronnen. Kijkend naar factoren uit de context die kansen voor informeel leren vergroten is het thema toegang tot leerbronnen hierin prominent wanneer deze vergeleken wordt met de andere thema's. Communiceren met collega's bevordert informeel leren bij alle onderwijstypen. Ondanks dat de leerkrachten die werkzaam zijn op het voortgezet onderwijs

aangeven dat er een roosterprobleem heerst en het lastig is om collega's te spreken, vindt deze groep toch hun momenten om met collega's hierover te spreken. Ook wordt binnen alle type onderwijs internet veel gebruikt, dit is vooral om kleine minder complexe zaken op te zoeken. Naast internet wordt ook veel gebruik gemaakt van leerlingen. Wat een verschil is binnen dit thema is dat binnen het middelbaar beroepsonderwijs veel gebruik wordt gemaakt van externe experts dit is bij de andere twee onderwijstypen minder het geval. Ook zit er een verschil in de invulling van de factor documenten/protocollen opgesteld door school. Binnen het basisonderwijs wordt hier vooral gebruik gemaakt van leerlingendossiers, binnen het voortgezet onderwijs wordt hier de orthotheekkast aan toegevoegd en binnen het middelbaar beroepsonderwijs zijn dit vooral documenten die verzameld zijn bij bedrijfsbezoeken. Een laatste verschil is dat binnen het voortgezet onderwijs veel gebruikt wordt gemaakt van collega's met andere expertise zoals de zorgcoördinator.

Tot slot beloningen. De context kan hier weinig tot geen invloed op uitoefenen omdat leerkrachten allemaal aangeven dat ze actie ondernemen en tijd investeren vanuit intrinsieke motivatie. Het is dus ook niet nodig om hier invloed op uit te oefenen in de vorm van beloningen want leerkrachten doen het al vanuit zichzelf.

Zoals blijkt uit huidig onderzoek dat de verschillen tussen de verschillende onderwijstype niet heel groot zijn. Het verschil zit hem vooral in de lestijden en zo de toegang tot collega's en de reden waarom de leerkrachten zich moeten ontwikkelen. Een docent binnen een basisschool heeft er namelijk weinig aan om gebruik te maken van externe experts door bij Heineken op bedrijfsbezoek te gaan en zo te ontdekken wat die bedrijven zoeken in toekomstige werknemers, zodat het onderwijs hierop aangepast kan worden.

Relatie tot theorie.

Huidig onderzoek is vergeleken met eerder aangehaalde onderzoeken. Allereerst het onderzoek van Lohnman (2000) waarin geschreven staat dat er een aantal factoren zijn die het informeel leren belemmeren en het onderzoek van Kwakman (2003) die beschrijft dat de deelname aan deze factoren laag is. De data voor de onderzoeken die toen verricht zijn, is verzameld door middel van vragenlijsten. Uit deze vragenlijsten kwam naar voren dat er gebrek is aan tijd, gebrek aan toegang tot leerbronnen en gebrek aan waardevolle beloningen. Omdat er in huidig onderzoek

interviews afgenomen zijn waardoor er doorgevraagd kan worden, zijn hierdoor mogelijk andere resultaten uitgekomen. In eerste instantie zeggen de leerkrachten allemaal dat ze geen tijd tot hun beschikking hebben en dat net zoals Lohnman (2000) beschrijft dat dit te wijten is aan dat het studenten aantal stijgt en het aantal studenten met speciale behoefte ook. Toen wij gingen doorvragen hoe dit kwam zeiden de leerkrachten dat ze toch de tijd nemen door prioriteiten te stellen, dan wel buiten werktijd om, om aan zaken te werken.

Een ander verschil tussen het huidige onderzoek en eerder onderzoek is de toegang tot een computer. Het onderzoek van Kwakman (2003) en Lohnman (2000) waarin dit onderzocht is, is meer dan 10 jaar geleden. Tegenwoordig hebben alle leerkrachten altijd en overal toegang tot internet, zowel op een tablet, telefoon als computer. Ook de toegang tot een bibliotheek is te verwijten aan het jaartal van het onderzoek, leerkrachten maken tegenwoordig sneller gebruik van internet dan van boeken. Er zijn vaak wel boeken aanwezig maar worden minder gebruikt dan voorheen.

Ten derde het in contact komen met collega's met andere expertise komt deels overeen met het huidige onderzoek. Een verschil hierin is dat er niet alleen gevraagd wordt naar directe collega's, zoals Eraut (2004) schrijft, maar uit het huidige onderzoek blijkt dat er ook gebruik gemaakt wordt van expertise binnen andere bedrijven, scholen en instellingen. Binnen het hoger onderwijs is dit al aangetoond in het onderzoek van Van Eekelen, Boshuizen & Vermunt (2005). In het basisonderwijs en voortgezet onderwijs echter niet. Er kunnen twee mogelijke verklaringen gegeven worden waarom er tegenwoordig meer gebruik gemaakt wordt van externe expertise. Allereerst wordt verwacht dat de toegang tot externe expertise makkelijker is dan voorheen, er werd namelijk aangegeven dat dit onder andere gedaan werd door middel van Pinterest of een forum. Het gebruik maken van deze applicaties komt tegenwoordig steeds meer voor vergeleken met 10 jaar geleden omdat er nu altijd en overal toegang is tot het internet. Nog een mogelijke verklaring die hiervoor gegeven kan worden is dat er tegenwoordig meer complexe gevallen zijn waarbij de docent hulp nodig heeft van externe experts, zoals bijvoorbeeld jeugdzorg of een ambulante begeleider. In het basisonderwijs werd namelijk aangegeven dat er nog nooit zo veel kinderen met gescheiden ouders in een klas hebben gezeten en dat de situaties steeds moeilijker worden. Ook een stijging van het aantal kinderen met speciale behoeften kan een mogelijke oorzaak zijn dat leerkrachten eerder externe hulp inschakelen.

Beperkingen

Voor de betrouwbaarheid van het onderzoek zijn eenduidige interviewprocedures gehanteerd en gebruik gemaakt van een codeerschema met een hoge interbeoordelaars-betrouwbaarheid. Voor de validiteit van het onderzoek is gebruik gemaakt van codes die voortkomen uit voorgaande onderzoeken, zijn er pilots gehouden om na te gaan of de vragen uit het interview daadwerkelijk antwoord geven op wat de onderzoek te weten wil komen en deze vragen zijn ontstaan uit theorie die aanwezig was omtrent het onderwerp.

Toch kent het huidige onderzoek een aantal mogelijke beperkingen. Ten eerste is de sample waarbij de interviews zijn afgenomen klein waardoor het onderzoek niet generaliseerbaar is. Het onderzoek geeft een beperkt beeld van een onderwijstype omdat er maar een school per type onderwijs is meegenomen. In een vervolg onderzoek zou daarom gewerkt moeten worden met een grotere sample zodat er meer data verzameld wordt. Dit zou kunnen door middel van een vragenlijst omdat in het huidige onderzoek andere factoren aanbod zijn gekomen binnen de drie thema's, de vragen in deze vragenlijst zouden hierop gebaseerd kunnen worden.

Ten tweede is er binnen voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs geen representatieve sample geïnterviewd omdat het verkrijgen van participanten binnen dit onderwijstype lastig was. De reden die hiervoor gegeven werd is dat leerkrachten het druk hebben en prioriteiten stellen in wat ze doen. Dit is tevens ook een resultaat zoals huidig onderzoek weergeeft. Ook zijn er binnen het middelbaar beroepsonderwijs alleen maar mannen geïnterviewd en binnen het voortgezet onderwijs vier vrouwen en een man. Daarnaast bestond de groep participanten die het voortgezet onderwijs representeerde voor 80% uit mentoren, die allemaal lesgeven binnen huiskamerklassen, hierin zitten veel kinderen die extra zorg behoeven. Dit kan een oorzaak zijn waarom er zo vaak gebruik is gemaakt van de zorgcoördinator en waarom dit in eerder onderzoek niet is aangetoond. In vervolg onderzoek zou dit ondervangen kunnen worden door te werken met een vragenlijst. De tijd die de leerkrachten hiervoor nodig hebben om dit in te vullen is korter dan wanneer ze deelnemen aan een interview.

Wat ook een beperking van het huidige onderzoek zou kunnen zijn is dat er gevraagd is naar een situatie waarin leerkrachten tegen een probleem aan liepen of actie hebben ondernomen vanuit een

interesse. Er kan niet met zekerheid vastgesteld worden dat docenten dit ook daadwerkelijk ook zo aangepakt hebben. Om tot triangulatie te komen zou in de toekomst gewerkt kunnen worden met methoden als observaties of docenten logboeken bij te laten houden.

Implicaties

Het huidige onderzoek geeft een beeld van de factoren die invloed hebben op informeel leren onder leerkrachten, dit komt deels overeen met de factoren zoals weergegeven in eerder onderzoek (Bakkenes, Vermunt & Wubbels, 2010; Lohman, 2000; 2005; 2006; Lohman en Woolf, 2001; Kwakman, 2003; Jeon en Kim, 2012). Huidig onderzoek geeft inzicht in de invulling van deze factoren en de factoren die door middel van een inductieve analyse zijn toegevoegd. Deze inzichten kunnen gebruikt worden bij het faciliteren van de context in de praktijk zodat de kans op informeel leren vergroot wordt. Dit kan gedaan worden zoals in de sample van het voortgezet onderwijs is aangegeven door de zogenoemde orthotheekkast. Hierin staan verzamelde materialen en dit wordt iedere vergadering besproken zodat docenten bewust zijn van wat er allemaal is en kost het ook minder tijd om dit op te gaan zoeken. Ook kunnen deze resultaten dienen als uitgangspunt voor verder onderzoek.

Referenties

- Bakkenes, I., Vermunt, J. D., & Wubbels, T. (2010). Teacher learning in the context of educational innovation: Learning activities and learning outcomes of experienced teachers. *Learning and Instruction*, 20(6), 533-548. doi:10.1016/j.learninstruc.2009.09.001
- Cofer, D.A. (2000), *Informal Workplace Learning, Practical Application Brief No. 10*, Center of Education and Training for Employment, Columbus, OH.
- Conlon, T. J. (2004). A review of informal learning literature, theory and implications for practice in developing global professional competence. *Journal of European Industrial Training*, 28(2/3/4), 283-295. doi: 10.1108/03090590410527663
- Ellström, P. E. (2001). Integrating learning and work: problems and prospects. *Human resource development quarterly*, 12(4), 421-435. doi: 10.1002/hrdq.1006
- Ellinger, A. D. (2005). Contextual factors influencing informal learning in a workplace setting: The case of “reinventing itself company”. *Human resource development quarterly*, 16(3), 389-415. doi: 10.1002/hrdq.1145
- Eraut, M. (2004). Informal learning in the workplace. *Studies in continuing education*, 26(2), 247-273. doi: 10.1080/158037042000225245
- Jeon, K. S., & Kim, K. N. (2012). How do organizational and task factors influence informal learning in the workplace?. *Human Resource Development International*, 15(2), 209-226. doi: 10.1080/13678868.2011.647463
- Landis JR, Koch GG. The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics* 1977; 33:159–174. DOI: 10.2307/2529310
- Livingstone, D. W. (2001). Adults' informal learning: Definitions, findings, gaps and future research
- Kwakman, K. (2003). Factors affecting teachers' participation in professional learning activities. *Teaching and teacher education*, 19(2), 149-170. doi: 10.1016/S0742-051X(02)00101-4
- Kyndt, E., Dochy, F., & Nijs, H. (2009). Learning conditions for non-formal and informal workplace learning. *Journal of Workplace Learning*, 21(5), 369-383. doi: 10.1108/13665620910966785
- Lohman, M. C. (2000). Environmental inhibitors to informal learning in the workplace: A case study of public school teachers. *Adult Education Quarterly*, 50(2), 83-101. doi: 10.1177/07417130022086928

- Lohman, M. C. (2005). A survey of factors influencing the engagement of two professional groups in informal workplace learning activities. *Human Resource Development Quarterly*, 16(4), 501-5527. doi: 10.1002/hrdq.1153
- Lohman, M. C. (2006). Factors influencing teachers' engagement in informal learning activities. *Journal of workplace learning*, 18(3), 141-156. doi: 10.1108/13665620610654577
- Lohman, M. C., & Woolf, N. H. (2001). Self-initiated learning activities of experienced public school teachers: methods, sources, and relevant organizational influences. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 7(1), 59-74. doi: 10.1080/135406000020029873
- Marsick, V. J., & Volpe, M. (1999). The nature and need for informal learning. *Advances in developing human resources*, 1(3), 1-9. doi: 10.1177/152342239900100302
- Marsick, V. J., & Watkins, K. E. (1990). Informal and incidental learning in the workplace.
- Marsick, V. J., & Watkins, K. E. (2001). Informal and incidental learning. *New directions for adult and continuing education*, 2001(89), 25-34. doi: 10.1002/ace.5
- Marsick, V. J., Watkins, K. E., & Lovin, B. (2011). Revisiting informal and incidental learning as a vehicle for professional learning and development. In *Elaborating Professionalism* (pp. 59-76). Springer Netherlands. doi: 10.4135/9781473915152.n19
- McLagan, P.A. (1999), "Jumping up and down on a fault line: the role of HRD as we enter a new millennium", paper presented at the Academy of Human Resource Development Annual conference, Washington, DC.
- Norman, G. R., & Schmidt, H. G. (2000). Effectiveness of problem-based learning curricula: theory, practice and paper darts. *Medical education*, 34(9), 721-728. doi: 10.1046/j.1365-2923.2000.00749.x
- Schugurensky, D. (2000). The forms of informal learning: Towards a conceptualization of the field.
- Tynjälä, P. (2008). Perspectives into learning at the workplace. *Educational Research Review*, 3(2), 130-154.
- Van Eekelen, I. M., Boshuizen, H. P. A., & Vermunt, J. D. (2005). Self-regulation in higher education teacher learning. *Higher Education*, 50(3), 447-471. doi: 10.1007/s10734-004-6362-0
- Zeszotarski, P. (2001). ERIC review: Issues in global education initiatives in the community college. *Community College Review*, 29(1), 65-78. doi: 10.1177/009155210102900105

Bijlage 1 Interview protocol

Korte introductie

Dit onderzoek doe ik voor mijn studie onderwijskundig ontwerp en advisering aan de Universiteit van Utrecht. Het onderzoek gaat over de invloed van de omgeving met betrekking op het oplossen van problemen en hoe docenten zelf uit inspiratie of interesse iets gaan onderzoeken. Hierover worden twee hoofdvragen gesteld. Van het interview wordt een geluidsopname gemaakt, om de data te verwerken. Deze data wordt alleen gebruikt voor dit onderzoek en blijft binnen het onderzoek ook anoniem.

Gegevens respondent

Datum:

Nummer respondent:

Geslacht:

Jaren werkervaring:

Leeftijd:

Werkzaam in bouw/niveau:

Vakgebied:

Hoofdvraag 1

Kunt u een situatie omschrijven van het afgelopen schooljaar waarin u op de werkplek tegen een probleem aan liep?

Deelvragen

Wat heeft u gedaan om dit probleem op te lossen?

Wat waren belemmeringen bij het oplossen van dit probleem?

Wat voor invloed had de beschikbare tijd bij het oplossen van dit probleem?

Welke middelen heeft u allemaal gebruikt bij het oplossen van dit probleem? (Collega's, hoe dan? internet hoe dan, welke sites, beschikking tot boeken?)

Hoe had het probleem sneller opgelost kunnen worden?

Welke middelen zouden dit proces versneld kunnen hebben?

Wat stimuleerde u om dit probleem op te lossen?

Wat neemt u mee uit deze situatie, kijkend naar de aanpak van het probleem?

Wat laat je liggen of zou je de volgende keer anders doen, kijkend naar de aanpak van het probleem?

Zijn er nog zaken omtrent het oplossen van het probleem die u graag nog zou willen delen?

Hoofdvraag 2

Kunt u een situatie omschrijven in uw werkomgeving waarin u uit interesse of inspiratie van iemand anders actie bent gaan ondernemen om meer te weten te komen van het desbetreffende onderwerp?

Deelvragen

Wat heeft u gedaan om meer te weten of dit onderwerp?

Wat waren belemmeringen bij het verkrijgen van informatie over dit onderwerp?

Wat voor invloed had de beschikbare tijd bij het aanpakken van dit onderwerp?

Welke middelen heeft u gebruikt om informatie te verzamelen over dit onderwerp? (Collega's, hoe dan? Internet hoe dan, welke sites, beschikking tot boeken?)

Hoe had het verkrijgen van informatie sneller kunnen verlopen?

Welke middelen zouden dit proces versneld kunnen hebben?

Wat stimuleerde u om informatie te verkrijgen over dit onderwerp?

Wat neemt u mee uit deze situatie, kijkend naar de aanpak?

Wat laat je liggen of zou je de volgende keer anders doen, kijkend naar de aanpak?

Zijn er nog zaken omtrent het actie ondernemen vanuit een inspiratie of interesse die u graag nog zou willen delen?

Bijlage 2 werkdefinitie labels

Thema	Label	Definitie
1. Tijd en ruimte	1.1 Experimenteren met lesmethoden	Tijd voor het experimenteren met lesmethoden
	1.2 Het zelf ontwikkelen van lesmateriaal	Tijd voor het zelf ontwikkelen van lesmateriaal
	1.3 Zelf toetsen ontwerpen	Tijd voor het zelf ontwerpen van toetsen
	1.4 Elkaar observeren	Tijd om bij elkaar in de klas te komen kijken
	1.5 Veel studenten per klas	Geen tijd om zichzelf te ontwikkelen in verband met het aantal studenten in de klas
	1.6 Studenten met speciale behoefte stijgt	Veel studenten in de klas met speciale behoefte wat veel tijd kost om jezelf hierin te verdiepen, hierdoor geen tijd voor andere zaken
	1.7 Druk met andere taken	Geen tijd omdat er naast het lesgeven ook nog veel andere taken zijn.
	1.8 Tijd (prioriteit)	Er is niet perse voldoende tijd maar omdat het een prioriteit is wordt het toch aangepakt (vaak buiten werktijd)
	1.9 Roosterprobleem	Verschillende werktijden waardoor docenten elkaar mislopen
	1.10 Overig	Wel in het thema tijd maar past niet bij het bovenstaande
2. Toegang tot leerbronnen	2.1 Communiceren met collega's	Collega's die werken in hetzelfde vakgebied gebruiken als leerbron
	2.2 Communiceren met collega's met andere expertise	Collega's die werken in een ander vakgebied of andere taak hebben gebruiken als leerbron
	2.3 E-mail	Door middel van e-mail communiceren met collega's om aan informatie te komen.
	2.4 Internet	Internet gebruiken als leerbron
	2.5 Docentenhandleidingen	De docentenhandleiding gebruiken als leerbrond
	2.6 Kranten	De krant gebruiken als leerbron (kan ook krant via internet zijn)
	2.7 Toegang literatuur	Toegang tot boeken en artikelen op school of thuis
	2.8 Leerlingen/studenten	De leerlingen/studenten gebruiken als leerbron door feedback te vragen en andere input
	2.9 Documenten/protocollen opgesteld door school	Documenten en protocollen die opgesteld en verzameld zijn door school raadplegen en als leerbron gebruiken

---

	2.10 Media (tv-programma's)	Tv-programma's gebruiken als leerbron
	2.11 Contact met ouders	De ouders van leerlingen gebruiken als leerbron
	2.12 Externe experts	Experts buiten het eigen college raadplegen (vrienden, instanties, bedrijven enzovoorts)
	2.13 Overig	Wel in het thema tijd maar past niet bij het bovenstaande
3. Beloningen	3.1 Extrinsiek; waardering en erkenning krijgen	Jezelf ontwikkelen om waardering en erkenning te krijgen van andere collega's (extrinsiek)
	3.2 Intrinsiek; kerntaak en motivatie als leerkracht	Jezelf ontwikkelen omdat het vak van leerkracht je interesseert en omdat het je kerntaak is als leerkracht. (intrinsiek)
	3.3 Overig	Wel in het thema tijd maar past niet bij het bovenstaande
4. Overig	4.1 Overig	Geen thema

Bijlage 3 ingekorte data geordend per onderwijstype

Thema	Label	Participant 1 basisschool	Participant 2 basisschool	Participant 3 basisschool
1. Tijd en ruimte	1.1 Experimenteren met lesmethoden	- Weinig tijd in verband met andere taken, vaak houdt je het dan bij de basis	- Je probeert toch veel dingen uit en zo kijk je wat werkt	Je probeert dingen uit en wacht zo toch de reactie af
	1.2 Het zelf ontwikkelen van lesmateriaal			
	1.3 Zelf toetsen ontwerpen			
	1.4 Elkaar observeren			
	1.5 Veel studenten per klas	- Niet veel in kunnen verdiepen omdat er veel leerlingen in de klas zitten - Voorbereiden - Klassenorganisatie - Onderwijslijsten invullen		- Veel leerlingen per klas en die hebben ook allemaal hun aandacht nodig
	1.6 Studenten met speciale behoefte stijgt	- Gedragssignaleringen	- Het is er niet een met een probleem maar zitten er meerdere - Meer begeleiding in de klas zodat er meer ruimte is om jezelf te verdiepen	
	1.7 Druk met andere taken	- Niet alleen het schooladvies waarin ik me moet verdiepen ook andere taken		
	1.8 Prioriteit	- 's avonds wordt ook thuis nog wel wat gedaan	- Dan doe je het toch vaak tussen de middag even van je vrije tijd	
	1.9 Roosterprobleem	- Niet op dezelfde tijd aanwezig, uitstellen		
	1.10 Overig			
2. Toegang tot leerbronnen	2.1 Communiceren met collega's	- Duopartner - Praten na lessen - Vergaderingen - Oudere collega's makkelijke tips	- Info vragen aan de directeur - Praten met collega's die met hetzelfde probleem hebben gezet	- Praten met collega's die de leerling ook gehad hebben - Duopartner - Leidinggevende

	2.2 Communiceren met collega's met andere expertise	- Zorgcoördinator - Vertrouwenspersoon		- Internbegeleider
	2.3 E-mail			- Collega's zetten informatie hierover op de mail
	2.4 Internet	- Op internet zoek je ook snel dingen op	- Globale informatie zoeken over het onderwerp - Veel informatie op internet selecteren op wat je vaker tegenkomt	- Is veel over te vinden en ook tips van andere om te kijken welke sites je kan bekijken, jezelf zo verrijken - Google - Vaste sites die je gebruikt
	2.5 Docentenhandleidingen			
	2.6 Kranten	- Actualiteit dus je komt het tegen	- Actualiteit op internet	
	2.7 Toegang literatuur	- Literatuur uit vorige opleiding	- Boeken aanschaffen om mezelf te verdiepen	- Literatuur uit opleiding die je terugpakt om jezelf op te frissen
	2.8 Leerlingen/studenten	- Feedback vragen aan leerlingen	- Uitproberen en de reactie afwachten van de leerlingen - Bewust feedback vragen want leerlingen geven dit goed aan	- Je probeert dingen uit en wacht zo toch de reactie af - Niet voorbereid en kinderen komen dan toch met informatie waar je wat mee kunt
	2.9 Documenten/protocollen opgesteld door school	- Protocol waarin staat hoe je moet handelen	- Overdracht andere docenten (dossiers)	- Eduscope waarin collega's dingen in het archief hebben gezet
	2.10 Media (tv-programma's)	- Actualiteit dus je komt het veel tegen		
	2.11 Contact met ouders		- Ouders informeren over hoe zij omgaan met het probleem	
	2.12 Externe experts		- Ambulant begeleider komt regelmatig langs om te evalueren	- Bureau jeugdzorg geeft tips, komt zo met nieuwe mensen te maken - GGZ - Bellen naar deze instanties
	2.13 Overig			
3. Beloningen	3.1 Extrinsiek; waardering en			

	erkenning krijgen			
	3.2 Intrinsiek; kerntaak en motivatie als leerkracht	- Kerntaak en motivatie om gewoon zorg te bieden en het beste uit de kinderen te halen - Beroepstaak	- Taak als leerkracht, kerntaak	- Werkt niet prettig zo - Taak als leerkracht - Mooi om vooruitgang te zien
	3.3 Overig			
4. Overig	4.1 Overig			

Thema	Label	Participant 4 basisschool	Participant 5 basisschool
1. Tijd en ruimte	1.1 Experimenteren met lesmethoden	- Probeer dingen uit die ik van andere heb gehoord en kijk of het werkt	
	1.2 Het zelf ontwikkelen van lesmateriaal		
	1.3 Zelf toetsen ontwerpen		
	1.4 Elkaar observeren		-Geen tijd voor observeren wel behoefte want lijkt heel nuttig
	1.5 Veel studenten per klas		
	1.6 Studenten met speciale behoefte stijgt	- Steeds meer formulieren invullen wat tijd kost en wat wel jammer want die tijd kun je ook in je eigen ontwikkeling stoppen	- Veel tijd om jezelf hier in te verdiepen - Formulieren die hierbij komen kijken, kosten erg veel tijd
	1.7 Druk met andere taken		
	1.8 Prioriteit	- Uiteindelijk vind je wel een gaatje omdat het toch moet gebeuren	- Tijd niet perse aanwezig maar het had prioriteit omdat de groep niet draaide zoals het hoort - -Buiten werktijd dingen aanpakken
	1.9 Roosterprobleem		- Zelfde dagen werken is ideaal, dit is niet met iedereen het geval
	1.10 Overig		
2. Toegang tot leerbronnen	2.1 Communiceren met collega's	- Collega die naast het lokaal zit komt binnen met ideeën - Na de les vaak binnenlopen bij collega's - Directeur - Op de gang	- Naar collega's gestapt uit dezelfde bouw - Na de les - In de pauze

		- In de pauze	
	2.2 Communiceren met collega's met andere expertise		- Internbegeleider
	2.3 E-mail		
	2.4 Internet	- Gebruik ik dagelijks om dingen om te zoeken en is ook bereikbaar met de computer in mijn klas - Vroeger collega's vragen nu raadpleeg je als eerste internet	- Staat veel op maar vaak wel oppervlakkig en veel, soms lastig selecteren - Google
	2.5 Docentenhandleidingen		
	2.6 Kranten		
	2.7 Toegang literatuur	- Meestal internet maar af en toe boeken vanuit school	- Boeken van vorige opleiding - Binnen school ook boeken aanzweig
	2.8 Leerlingen/studenten	- Niet weten hoe je het aan moest pakken toen de kinderen met ideeën laten komen	- Reactie van leerlingen - Feedback van leerlingen geeft altijd nieuwe inzichten
	2.9 Documenten/protocollen opgesteld door school		
	2.10 Media (tv-programma's)		
	2.11 Contact met ouders		
	2.12 Externe experts		- Vrienden of kennissen die met ideeën komen en je toepast
	2.13 Overig	- Mis niet perse een middel, alles is wel toereikend hier en kan opgelost worden.	- Middelen aanwezig
3. Beloningen	3.1 Extrinsiek; waardering en erkenning krijgen		
	3.2 Intrinsiek; kerntaak en motivatie als leerkracht	- Taak als docent daarom gaan ontwikkelen	- Beroepstaak - Leuk om er mee aan de slag te gaan - Resultaat zien bij leerlingen motiveert
	3.3 Overig		

Thema	Label	Participant 1 middelbare school	Participant 2 middelbare school	Participant 3 middelbare school
1. Tijd en ruimte	1.1 Experimenteren met lesmethoden	- Methodes uitproberen en reactie van kinderen afwachten		- Dingen uitproberen en kijken wat de reacties van de kinderen zijn
	1.2 Het zelf ontwikkelen van lesmateriaal			
	1.3 Zelf toetsen ontwerpen			
	1.4 Elkaar observeren			
	1.5 Veel studenten per klas			
	1.6 Studenten met speciale behoefte stijgt		- Allemaal behoeven ze extra aandacht en verdieping	
	1.7 Druk met andere taken			
	1.8 Prioriteit		- Meerdere taken te doen maar je kies de urgente vaak	
	1.9 Roosterprobleem	- Lesrooster loopt niet synchroon en tussenuren niet gelijk - Ambulant begeleider lastig met inplannen ivm rooster	- Vaak op afspraak - Drukte dus vol - Niet altijd werken op dezelfde dagen - Andere werkuren	- Andere tijden lesgeven - Niet werken op dezelfde dagen
	1.10 Overig	- Na een werkdag moe en jezelf niet echt kunnen verdiepen - Tijd niet gunnen		- Veel 's avonds nog thuis doen - Niet echt bezig met de tijd
2. Toegang tot leerbronnen	2.1 Communiceren met collega's	- Bespreken met mentoren - Collega's om materialen vragen - In de wandelgangen - Tijdens de pauze - Zelfde groepen - Hechte groep, goede sfeer	- Collega's praten waar je binnenloopt - Bespreken in de pauze - Op de hoogte van elkaars leerlingen	- Bespreken met collega's - Geen toegang tot collega's omdat nu gewerkt wordt in een ander gebouw, merk je wel meteen. - Zie elkaar nu minder in pauzes en wandelgangen
	2.2 Communiceren met collega's met andere expertise	- Zorgcoördinator - Afdelingsleider	- Zorgcoördinator - Teamleider	- Zorgcoördinator - Weet wie ik waarvoor moet gebruiken - Zelfde uren met hechte collega's, als is het maar een

				uur in de week om zaken met elkaar te bespreken
	2.3 E-mail			
	2.4 Internet	- Sites van GGD en GGZ - Google	- Beetje algemeen maar vaak voor kleinere dingen wel	- Veel gebruik internet - Pinterest
	2.5 Docentenhandleidingen			
	2.6 Kranten			
	2.7 Toegang literatuur	- Materialen vanuit vorige opleiding waarop teruggepakt wordt om op te frissen	- Boeken thuis die geraadpleegd worden - Boeken vanuit vorige studie die terugpakt worden	- Boeken maar internet vaak de kleinere dingen
	2.8 Leerlingen/studenten	- Uitproberen en reactie van kinderen afwachten	- Dingen uitproberen en aan de hand van de reactie van leerlingen gedrag aanpassen	
	2.9 Documenten/protocollen opgesteld door school	- Kast waarin alles verzameld is (orthotheekkast) - Iedere vergadering op terugpakken - Aanvullen	- Orthotheek kast waar ik veel gebruik van maak	- Orthotheekkast waar ik vaak op terugpak, duurt niet zo lang met zoeken, alles staat bij elkaar
	2.10 Media (tv-programma's)			
	2.11 Contact met ouders			
	2.12 Externe experts	- Ambulant begeleider	- Ambulant begeleider - Priveleven praat je er ook over (vrienden)	- Pinterest mensen volgen
	2.13 Overig	- Middelen zijn gewoon aanwezig	- Middelen zijn voldoende aanwezig	- Alles tot beschikking, alleen de afstand is soms lastig middelen zijn er
3. Beloningen	3.1 Extrinsiek; waardering en erkenning krijgen			
	3.2 Intrinsiek; kerntaak en motivatie als leerkracht	- Primaire taak als docent - Leuk om stapjes te kunnen zetten met leerlingen	- Kerntaak docent - Wil het voor een leerling zo goed mogelijk doen	- Leuk om er mee bezig te zijn
	3.3 Overig			
4. Overig	4.1 Overig			

Thema	Label	Participant 4 middelbare school	Participant 5 middelbare school
1. Tijd en ruimte	1.1 Experimenteren met lesmethoden	- Dingen uitproberen om te kijken wat de reacties van kinderen zijn - Nieuwe lesmethodes uitproberen	
	1.2 Het zelf ontwikkelen van lesmateriaal	- Wordt vaak snel gedaan waardoor het nog vaak aangepast moet worden; ivm tijd	- Snel materiaal ontwikkeld waardoor het aangepast moet worden
	1.3 Zelf toetsen ontwerpen		
	1.4 Elkaar observeren		
	1.5 Veel studenten per klas		
	1.6 Studenten met speciale behoefte stijgt		
	1.7 Druk met andere taken		
	1.8 Prioriteit	- Na werktijd wordt ook nog veel gedaan	
	1.9 Roosterprobleem	- Organisatorisch niet altijd fijn ivm lesuren en beschikbaarheid	- Meestal zelfde lesuren dus komt goed uit
	1.10 Overig		
2. Toegang tot leerbronnen	2.1 Communiceren met collega's	- Gesprekken in pauzes met collega's - Grote gebouw zoek je ook vertrouwde collega's op	- Via teamvergaderingen - Na de les gewoon even binnenlopen - Docenten goed bereikbaar omdat we in dezelfde vleugel zitten
	2.2 Communiceren met collega's met andere expertise	- Ambulant begeleider, ander rooster, niet altijd aanwezig	- Collega die een heel ander vak geeft, ken deze wel
	2.3 E-mail		
	2.4 Internet	- Veel gebruik van, eigenlijk dagelijks om kleine dingen op te zoeken - Pinterest	- Veel gebruik van en ook altijd beschikbaar
	2.5 Docentenhandleidingen		
	2.6 Kranten		
	2.7 Toegang literatuur	- Boeken uit vorige opleiding teruggepakt	- Boek zelf aan moeten schaffen maar wel gedaan uit interesse
	2.8 Leerlingen/studenten	- Ik probeer wel eens wat uit en kijken hoe de kinderen hier op reageren. - Gericht feedback vragen wat ze er	

		van vinden	
	2.9 Documenten/protocollen opgesteld door school		- Data base waarin ik veel op kon zoeken en geordend dan zou dit sneller gaan. - Leeswijzer zou ideaal zijn
	2.10 Media (tv-programma's)		
	2.11 Contact met ouders		
	2.12 Externe experts	- Ambulant begeleider - Via pinterest - Contact andere scholen	
	2.13 Overig	- Voldoende leerbronnen aanwezig	- Ted conferentie bekeken
3. Beloningen	3.1 Extrinsiek; waardering en erkenning krijgen		
	3.2 Intrinsiek; kerntaak en motivatie als leerkracht	- Leuk om te doen - Kerntaak als docent	- Het beste voor de leerlingen - Voldaan gevoel als ze het aan het einde wel begrijpen
	3.3 Overig		
4. Overig	4.1 Overig		

Thema	Label	Participant 1 mbo	Participant 2 mbo	Participant 3 mbo
1. Tijd en ruimte	1.1 Experimenteren met lesmethoden	- Lesmethoden van verschillende uitgevers gebruiken	- Verschillende methoden uitproberen	- Je probeert dingen uit en komt zo achter wat werkt
	1.2 Het zelf ontwikkelen van lesmateriaal			
	1.3 Zelf toetsen ontwerpen			
	1.4 Elkaar observeren			
	1.5 Veel studenten per klas			
	1.6 Studenten met speciale behoefte stijgt			
	1.7 Druk met andere taken	- Veel andere taken te doen		
	1.8 Voldoende prioriteit	- Prioriteiten stellen dan haalt het allemaal net	- Prioriteit stellen en zo tijd maken	- Tijd kom je altijd te kort maar je moet hier tijd voor maken omdat het noodzakelijk is
	1.9 Roosterprobleem			

	1.10 Overig	- Veel in eigen tijd nog		
2. Toegang tot leerbronnen	2.1 Communiceren met collega's	- Materialen lenen en dit gebruiken in de lessen - Praten met collega's - Tussen lessen door	- Collega's binnen het college die met hetzelfde bezig zijn - Met elkaar in gesprek raken op studiedagen - Scholingen kom je elkaar tegen - Pauzes eet je vaak samen	- Collega's binnen het college zijn beschikbaar - Na de lestijden zie ik ze vaak
	2.2 Communiceren met collega's met andere expertise	- Collega is erg met dit onderwerp bezig ook met een boek, veel aan gehad.	- Zo hoor je dingen van collega's uit andere vakgebieden wat je kan gebruiken	- Weten waar de expertise zit bij bepaalde problemen waar je veel van over kunt nemen
	2.3 E-mail			
	2.4 Internet	- Youtube filmpjes kijken - Websites hoe iets uitgelegd wordt - Wikipedia heel af en toe, wanneer je weet waar het over gaat - Community rondom een thema	- Blogs kom je veel dezelfde mensen tegen	- Sites van de overheid - Altijd tot beschikking
	2.5 Docentenhandleidingen			
	2.6 Kranten			
	2.7 Toegang literatuur	- Veel pdf op de computer maar zijn wel boeken - Boeken zijn ook aanwezig	- Boeken terugpakken van vorige opleidingen	
	2.8 Leerlingen/studenten	- Dingen uitproberen en de reactie van studenten afwachten	- Gesprekken met studenten - Feedback vragen - Reacties afwachten tijdens uitproberen	- Kijken naar reactie van studenten, hoe reageren zij op materiaal
	2.9 Documenten/protocollen opgesteld door school			
	2.10 Media (tv-programma's)			
	2.11 Contact met ouders			
	2.12 Externe experts	- Via internet een community	- Op blogs en communitys kom je veel mensen tegen	- Andere colleges die hier al mee bezig zijn

				<ul style="list-style-type: none"> - Nieuwsbrieven - Contact met het bedrijfsleven - Op congressen kom je wel mensen tegen die erover praten
	2.13 Overig			
3. Beloningen	3.1 Extrinsiek; waardering en erkenning krijgen			
	3.2 Intrinsiek; kerntaak en motivatie als leerkracht	<ul style="list-style-type: none"> - Kerntaak als docent - Fijne lessen willen geven - Leuk om goede producten neer te zetten 	<ul style="list-style-type: none"> - Geeft je energie - Kerntaak als docent je wil het toch goed doen voor de leerlingen 	<ul style="list-style-type: none"> - Het is je werk en dat wil je gewoon zo goed mogelijk doen
	3.3 Overig			
4. Overig	4.1 Overig			

Thema	Label	Participant 4 mbo	Participant 5 mbo
1. Tijd en ruimte	1.1 Experimenteren met lesmethoden		
	1.2 Het zelf ontwikkelen van lesmateriaal		
	1.3 Zelf toetsen ontwerpen		
	1.4 Elkaar observeren		
	1.5 Veel studenten per klas		
	1.6 Studenten met speciale behoefte stijgt		
	1.7 Druk met andere taken	- Geef veel vakken moet hier ook van op de hoogte blijven	
	1.8 Voldoende prioriteit	- Tijd is er niet altijd maar je moet prioriteiten stellen en zo je dingen doen	- Voldoende tijd, door prioriteiten te stellen
	1.9 Roosterprobleem		
	1.10 Overig		
2. Toegang tot leerbronnen	2.1 Communiceren met collega's	- maak veel gebruik van andere collega's, - Tussen lessen door - In de pauze	- Kan hiervoor altijd bij collega's terecht
	2.2 Communiceren met collega's met andere expertise		- Collega's op een andere afdelingen gebruik ik regelmatig
	2.3 E-mail		
	2.4 Internet	- Internet is eigenlijk altijd wel toegankelijk en kunnen we snel dingen opzoeken - Vaak om kleine dingen op te zoeken	- Altijd toegankelijk - Zoek ik kleine dingen vlug op - Bedrijfsleven is vaak veel concreter
	2.5 Docentenhandleidingen		
	2.6 Kranten		
	2.7 Toegang literatuur	- Zijn veel boeken aanwezig	- Maakt veel gebruik van boeken maar schaf ze zelf weinig aan, meer van het bedrijfsleven en documentatie wat er al is
	2.8 Leerlingen/studenten	- Leerlingen mee laten denken - Dingen uittesten en kijken wat leerlingen er van zeggen	- Zie gedrag bij leerlingen en daar probeer ik bij aan te sluiten en probeer zo dingen uit
	2.9 Documenten/protocollen opgesteld door school		- Veel documentatie waar veel mee gedaan wordt
	2.10 Media (tv-programma's)		

	2.11 Contact met ouders		
	2.12 Externe experts	<ul style="list-style-type: none"> - Stagiaires - Docentgroep procestechniek (andere scholen aanwezig) - Veel contact met bedrijven 	<ul style="list-style-type: none"> - Nauwe samenwerking met bedrijfsleven - Hogeschool die ernaast zit - Kennistransfer van het HBO
	2.13 Overig	<ul style="list-style-type: none"> - Voldoende toegang, kom altijd wel aan de nodige informatie 	<ul style="list-style-type: none"> - Voldoende toegang tot informatie
3. Beloningen	3.1 Extrinsiek; waardering en erkenning krijgen		
	3.2 Intrinsiek; kerntaak en motivatie als leerkracht	<ul style="list-style-type: none"> - Als docent moet je jezelf toch blijven ontwikkelen 	<ul style="list-style-type: none"> - Vraag vanuit het bedrijfsleven en mijn taak is om daarbij bij aan te sluiten - Mooi om de ontwikkelingen van studenten te zien als ik dingen aanpas
	3.3 Overig		
4. Overig	4.1 Overig		